

| EVOLÚCIÓ | MUNDRUCZÓ KORNÉL-WÉBER KATA | REKVIEM AZ
ÉLŐKÉRT |

Viszik magukkal

2021. november 25.

<https://m.hvg.hu/360/hetilap360/2021/47/20214713szellem1>

A rendező-író páros előző filmjének szereplői azzal az elképzelhetetlen csalódással és gyásszal próbáltak megbirkózni, amit egy élet elvesztése okoz. Új filmjük, az Evolúció szereplő pedig azzal, hogy életben maradtak, és élniük kell abban a világban, ahol egyszerre van jelen a szeretet, a kiszolgáltatottság és a gyűlölet.

A lehetetlen feladatokra is kell vállalkozókat találni. Három férfi nehéz bőrkabátban, aJestükkel egyé váló pulóverben belép egy koszolt terembe. A kezükben tartott vízzel teli vödröket lecsapják, egyikük üvegekből vegyszert szór szét, majd hozzákezdenek a megtisztíthatatlan falak sikálásához. Egyetlen szót sem szólva végzik monoton munkájukat, és akkor is némák maradnak, amikor a falrepedésből emberi hajszálak kerülnek elő: előbb egy vékony szál, majd kazalnyi csomósodott, ázott, filcesedett fonatot ráncigáinak ki a mélyedésekből, egyre többet és többet. Aztán egyre erősebb sírást hallani. A munkások közül a legfiatalabb, a legtapasztalatlanabb, a leginkább megrendült feltépi a lefolyónyílás fedelét, és a mélyedésből kiemel egy csodával határos módon életben maradt gyereket. A lányt az anyja az Appelplatzon hozta világra, az Éva nevet kapta, születési helye Auschwitz-Birkenau, lakcímként a Kasernenstrassét (Kaszárnya utca) jegyezték be a kartonjára.

Az Evolúció a koncentrációs tábor egyik gázkamrájában kezdődik, amikor 1945-ben az oroszok és a lengyelek megpróbálják számba venni és felfogni az ott történeteket. Hét évtizeddel később egy budapesti lakásban folytatódik, és bár jelen időben, Berlinben egyelőre befejeződik, de nem kétséges, hogy nem zárul le: a történetet maga előtt fogja görgetni az élet. Az Evolúció Mundruczó Kornél rendező és a forgatókönyvíró Wéber Kata eddigi legszemélyesebb filmjeként olyan helyzetből bontakozik ki, amelyben már csak az életkoruknál fogva sem lehettek fizikailag érintettek, de a következményeivel ugyanúgy együtt élnek, mint sok millióan a világon. A film nem példabeszéd a felfoghatatlan gaztetről, rendkívüli atmoszférájával mégis képes a pokol legmélyéig veze a nézőt, úgy működik, mint egy családi szárnyas oltár, a táblák megn tásával tárul fel a családi krónil Kifakuló képek jelzik a pusztító de bemutatja a születés és az új születés csodálatos misztériun is a kisedet megtaláló szűrrel háromkirályokkal, hogy késő magyarázatot adjon a világ talán legkülönösebb élményátöröklési anyaga, a trauma működéséről.

A klausztrófób prológust köve szintén egyetlen virtuóz mód rögzített fejezetben Éva, a gs kamrában megtalált gyerek n hetvenéves, demenciával küz nő, a férje rég elhagyta. A lány azért keresi fel, hogy magával vigye a származásukat bizony

születési anyakönyvi kivonatot. I fantasztikus színész, Monori és Láng Annamária szívszorító számonkérő beszélgetést foly egymással az identitásról és ári hogyan ejtheti túsul a folyton a múltban kutató memória a jelent, és főként arról, miért kell minden egyes pillanatban a családi rituálék szerint élni. Mundruczó korábban a HVG-nek arról beszélt, hogy nem kellene állandóan megmondani nekünk, kik is vagyunk, **engedjék meg, hogy rájőjjünk erre magunk.**

„Amikor nem lehattunk zsidók, zsidók voltunk, amikor zsidók lehetnénk, nem vagyunk azok” - ezt már az anyjának mondja a rossz házasságából Berlinig menekült Léna, aki, ha megszerzi a zsidóságukat hitelesen igazoló dokumentumot, ott talán jobb óvodába írathatná a fiát. A harmadik fejezetből kiderül azonban, hogy Jónás nem került jó óvodába, majd kiemelkedően jó iskolába sem. **Egy átlagos német iskola tanulója lett,** ahol a gyerekek két, egymás mellett lévő párhuzamos dimenzióban élnek: az általuk képzelt és eljátszott valóságban, és abban a létezőben, ahol Jónás és török iskolatársa, Yazmin naponta érzékeli az antiszemitizmus és az iszlamofóbia jeleit, és ahol az iskola hivatalos reflexiója szerint némely tanulóik bizonyos közéleti örökség elszenvedői. „A gyerekek a jég hátán is megélnék” - Éva szerint. „Miért kell egy gyereknek ajég hátán megélnie?” - kérdez vissz-sza Léna, és ebben már benne van az ő gyerekkora, minden elfojtással, titkolózással. És bár a film befejezésében érezhető némi optimista üzenet, alighanem az otthonról hozott traumákkal kell tovább élnie Jónás-nak és Yazminnak, akik otthagyják a jó cselekedetekre emlékező Szent Márton-napi lámpás menetet.

A holokauszttal foglalkozó dokumentum- és játékfilmek ambíciója, hogy átvezessék nézőiket az egyén és a kollektív tapasztalat dimenzióin. Az Evolúció a műfaji kritériumokat szigorúan tekintve holokausztfilm, de egyben távolságot is tart tőle azzal, hogy teljességgel nélkülözi a hősiességet, a szánalmat, az önsajnálatot, a pátoszt. Nem könyörgő vagy engesztelő gyászmise a halottak örök nyugalmaért és hogyan ejtheti túsul a folyton a múltban kutató memória a jelent örök világosságáért, hanem világi perspektívából érvel az élőkért.

Konkrét előképe a két éve a németországi Bochumban bemutatott színdarab, amelyet Wéber és Mundruczó a kortárs zene iskolateremtő klasszisa, Ligeti György Requiem című zeneművére komponált. Két megkerülhetetlen film is példaként szolgálhatott: Alain Resnais Éj és köd című, 1956-ban készült dokumentumfilmje, az egyik első olyan mű, amely új narratívát épített a náci koncentrációs táborokban törtétek megközelítéséről. A szintén francia Claude Lanzmann kilencórás interjúfilmjében, a Shoah-ban nem tesz fel nagy kérdéseket: a kis kérdésekre keresi a választ.

Kitörési pontok

Wéber Kata az Evolúció háttéréről

https://hvg.hu/360/202147__

Számok tükre

Tim Harford statisztikus-újságíró **adatdetektív-szerepben dolgozik Tel-Avivban fodrászként az a férfi, aki a treblinkai táborban több ezer nő haját vágta le.**

Az Evolúció természetesen következik az izgalmas színházi produkciókat is jegyző, az első játékfilmjét éppen húsz éve elkészítő Mundruczó munkásságából. A homoszexuális férfi prostituáltak világában játszódó Nincsen nekem vágyam semmi című filmben a vesztes mindent visz, és még rosszabb hír, hogy magával rántja a látszólag győztesnek látszókat is. Ez a képeivel, kompromisszum nélküli szövegeivel egyaránt provokáló film a mai filmfinanszírozási szisztémában aligha készülhetne el - bemutatásának évében azonban elnyerte a legjobb első filmnek járó díjat. Mundruczó azóta dolgozik együtt Petrányi Viktória producerrel. Közösítették el a 2014-ben a cannes-i filmfesztiválon a versenyprogram melletti legrangosabb, Egy bizonyos nézőpont című szekcióban fődíjat nyert disztópikus, a nem fajtiszta kutyák kiirtásának démoni tervét követő lázadással foglalkozó Fehér isten, a zárt társadalomból kiiratkozó, a természeti környezetbe elvonuló férfi kísérletét bemutató Deltát és a Jupiter holdját, amely a fölösleges emberekkel kapcsolatos dilemmákkal foglalkozik.

Ez utóbbi volt az első közös munkájuk Wéber Katával, aki ettől kezdve a rendező valamennyi forgatókönyvének szerzője, beleértve a tavaly bemutatott Pieces of a Woman, amelyben az Oscar-díjas rendező, Martin Scorsese azt követően vállalt executive producer szerepet - csakúgy mint az Evolúcióban -, hogy az alkotópárost valódi filmes történetmesélőnek nevezte. ■

2021. november

25. hvg 71

| **wéberkata** | **bensőséges viszonyokról, képlékeny identitásról** |

Kitörési pontok

Mennyire határozzák meg a második, a harmadik generáció életét a felmenőitől cipelt traumák? - ezt a témát feszegeti a Mundruczó Kornél és Wéber Kata alkotópáros filmje, a Ruhrtriennale felkérésére Ligeti György Requiemjéhez készített színmű **továbbgondolása**.

■ Az Evolúció rekordidő alatt készült a Pieces of a Woman után. A hármas tagolású film első két fejezetét, a szinte szürreális auschwitzzi gázkamra-takarítást, illetve az anya és lánya találkozását Budapesten, már feldolgozták színpadi formában. Hogyan viszonyul egymáshoz, következik egymásból a két film?

A Pieces of a Womannek egy vékony szála a generációkon átöröklődő

válságkezelés. Érződik, hogy abban a családban más traumák következménye is, ahogyan a gyerek elvesztését kezelik. **Megerősödött bennünk a gondolat, hogy érdemes bővebben kifejteni a trauma tematikát az Evolúcióban.** A másik ok a Covid-járvány volt, hogy az előadást nem lehetett játszani. Monori Lili és Láng Annamária személyében adott két fantasztikus színésznő, akikkel Kornélnak nagyon szoros a viszonya, és úgy éreztük, minél hamarabb filmre kell vinni az ő jelenetüket. Egyéb személyes okok is közrejátszottak

az Evolúció filmváltozatában: Berlinbe költöztünk, a gyerekünk itt jár iskolába, ezzel a váltással **az identitás kérdései is újraértelmeződtek bennünk.**

■ A demens anyát megformáló Monori Lilit és a lányát alakító Láng Annamáriát még abból az időből ismeri, amikor színésznőként lépett fel a Proton Színház előadásaiban. Milyen hatással voltak egymásra?

Azt hiszem, elmondhatom, szinte szavak nélkül is megértjük egymást. Örültem, hogy **tisztelettel fordultak az anyaghoz.** Mindketten tudták, a közös jelenetük fele-fele arányban tartalmaz Vági Zoltán történész kutatásaiból, levéltári anyagaiból, valamint az édesanyám elmondásaiból vett szövegeket. Tizenhárom nap alatt kellett leforgatnunk a jelenetüket, amihez komoly előkészítést nyújtott a színdarab.

■ Az Evolúció azzal indult, hogy jegyzeteket készített az élete vége felé járó édesanyjával folytatott egy túlélő családnak a könnyedség nem szerepel a repertoárjában beszélgetésekről. Milyen traumák, sérelmek körül forogtak a beszélgetéseik?

Mindig bensőséges volt a viszonyunk, de soha nem voltak komoly beszélgetéseink. **Anyám nem járta meg a lágereket, mint a film Auschwitzban született Évája. De végső soron ő is a vészorszak gyermeke volt, és persze rengeteg tábori történetet ismerek a családomtól.** A nagyapámat cionista szervezkedés miatt bebörtönözték, majd a szabadulása után kivándorolt Izraelbe, hátrahagyta a feleségét, a lányát. Soha nem találkoztam vele. Utólag tudom csak értelmezni, hogy ezek a történések traumatizálták a családukat. Valójában épp azt találok érdekesnek, hogy anyám mennyire ritkán beszélt ezekről, sokkal inkább szórakoztató, vicces történetekkel emlékezett a múltra. Például hogy Sztálin halálakor gyerekként **milyen komolyan gondolta, hogy siratni kell a szovjet vezért.** Az emlékeket szeretetteljes beszélgetésekben osztottuk meg egymással, azzal a bensőséges felhanggal, hogy ezt is, meg azt is túléltek. Nem biztos, hogy egy gyerek számára évtizedeken keresztül a túlélés a jó üzenet. Imádtam az anyámat, de a legnagyobb nehézséget az okozta köztünk, amit ő maga is mondott: „Egy dolgot nem tudtam neked megtanítani, a könnyedséget, mert egy túlélő családnak a könnyedség nem szerepel a repertoárjában.”

■ A film legfontosabb kérdése, **mihez kezdünk az identitásunkkal, és hogy a zsidó identitáshoz mennyi elhallgatás, háritás, zavar tapad.**

Valóban az identitáshoz való viszonyunk a film lelke. Rendkívül érdekes volt számomra a berlini résszel kapcsolatban, hogy mennyire mást jelent a kortárs történetekben zsidónak lenni, illetve hogy hogyan találkozik a zsidó identitás a nagyvárosi migrációs problémával. Mi magunk is folyamatosan vizsgáljuk Kornéllal, hogy mi a mi identitásunk. Manapság ez annyira képlékeny, változó. Az embereket folyamatosan valamilyen irányba igyekszik terelni a politika, a közvélemény, a piac. Választás elé kényszerítenek minket, melyik oldalon állunk, kivel szimpatizálunk, mi a genderünk.